

Poznań, 18 kwietnia 2020

Dr hab. Mirosław Loba
Instytut Filologii Romańskiej
amloba@amu.edu.pl

**Ocena dorobku naukowego dr Marino Alberto Balducciego
Ubiegającego się o stopień doktora habilitowanego w dziedzinie literaturoznawstwo**

Niezwykle trudno pisać o klasykach, a zwłaszcza takich jak Dante Alighieri, którego dzieło przez stulecia od swego powstania obrosło egzegezą przerastającą wielokrotnie własną objętość. W ten proces ciągłej i niekończącej się interpretacji i glossy, będącej specyfiką humanistyki (co komentował już XVI wieku Michel de Montaigne), wpisują się przedstawione do oceny prace doktora Marino Balducciego poświęcone twórczości autora *Boskiej komedii*. Habilitant skupił całą swoją karierę uniwersytecką studiom nad dziełem twórcy *Boskiej komedii*, poczynając od rozprawy doktorskiej *Dante and the Ancient World. Classical Myths in the „Divine Comedy”* (1994) po artykuły publikowane w czasopiśmie i monografiach oraz książki. Do tych ostatnich należy przedstawiona jako osiągnięcie naukowe praca *Ermeneutica dantesca. Itinerari nella presunta assolutezza del male*, wydana w 2018 roku w serii Bibliotheca Pheonix przez Carlo Rossi Academy Press. Opatrzył ją przedmową Marcello Ciccuto, profesor Uniwersytetu w Pizie, a patronat nad nią objęła Società Dantesca Italiana (Firenze).

Ocena osiągnięcia i dorobku naukowego. Przedstawioną do oceny pracę *Ermeneutica dantesca. Itinerari nella presunta assolutezza del male* (268 str.), składającą się z wcześniej opublikowanych artykułów, łączy wspólna tematyka i problematyka, jaką jest kwestia zła, a nawet zła absolutnego. Zawarty w niej materiał pozwala uchwycić sposób myślenia i zrozumieć warsztat naukowy Habilitanta. Z jednej strony dr Balducci stara się zgodnie z tradycją filologiczną wyjaśnić i przybliżyć współczesnemu odbiorcy dzieło Dantego, a z drugiej strony troszczy się o aktualizację jego przesłania, stara się pokazać włoskiego autora we współczesnym świetle. Zastosowanie metody hermeneutycznej, rozumianej jako egzegeza tekstu, wydaje się jak najbardziej uzasadnione, gdyż *Boska Komedia* jest traktowana przez

niektórych papieży (Benedykt XV, Paweł VI) nie tylko jako tekst powstały z boskiej inspiracji, ale nawet jako piąta ewangelia.

Erudycja, talent pisarski, ciekawe aktualizacje myśli Dantego, wrażliwość na nie mogą jednak pewnych słabości ujęć dra Balducciego. Pierwszą z nich jest pewien brak troski o wyłożenie zasad lektury, którymi się kieruje podczas objaśniania tekstu Dantego; Habilitant nie precyzuje wyraźnie, do jakiej szkoły i tradycji hermeneutycznej się odwołuje. Czytelnik sam musi odtworzyć metodologię praktykowaną w rozprawie, która z jednej strony oparta jest na specyficznym *close reading*, na filologicznych wysiłkach zmierzających do wyjaśnienia znaczeń słów i symboli zawartych w tekście Dantego, a z drugiej na woli jego aktualizacji, na odświeżeniu jego bieżącej wartości. Balducci stosunkowo rzadko przywołuje prace hermeneutów, choć widać wyraźnie poprzez terminy, które stosuje, że jego refleksja jest mocno naznaczona teologią i filozofią chrześcijańską.

Habilitant w swojej rozprawie skupia się przede wszystkim na kwestii zła, na które spogląda z różnych perspektyw. W pierwszym rozdziale *Martirio e falsa eternità dell'Inferno nella Divina Comedia* dotyka teologiczno-filozoficznego problemu wieczności. Punktem wyjścia jest śmierć, doświadczenie piekła jako punkt wyjścia do odrodzenia duchowego oraz przejście w kierunku światła najwyższego poznania. Podróż Dantego przez *Inferno* pokazana zostaje jak zejście Chrystusa do piekieł, który swoją obecnością w tym miejscu burzy jego fundamenty, burzy jego „wieczność”. Włoski poeta, zdaniem Balducciego, swoim doświadczeniem pokazuje drogę przejścia od skończonej materii do światła, od strachu do prawdziwej miłości. Analizy Balducciego są subtelne, erudycyjne, pełne odwołań do średniowiecznej tradycji i myśli teologicznej oraz jej późniejszych kontynuatorów. Wskazują z perspektywy chrześcijańskiej, że wieczność piekła istnieje tylko w kontekście grzechu, że miłość jest w stanie ją przełamać i poprowadzić w stronę innej wieczności.

W rozdziale drugim kontynuując refleksję nad złem Autor odnosi się do problemu cudzołóstwa i homoseksualizmu w *Boskiej Komedii* w perspektywie encykliki papieża Franciszka *Amoris laetitia*. Balducci wyjaśnia takie epizody jak historię Paola i Franceski oraz spotkanie z Brunetto Latinim. Skupia się na kontraście pomiędzy sympatią Dantego dla tych postaci a ich obecnością w piekle. Kluczem do wyjaśnienia tej sytuacji jest chrześcijańskie rozumienie miłości, wolnej od egoizmu i narcyzmu. To właśnie te właściwości wpływają na pośmiertne losy bohaterów *Boskiej Komedii*. Myśl Dantego zostaje tutaj zestawiona z postawą papieża Franciszka wyrażoną w encyklice *Amoris laetitia* na temat *amori irregolari*. Dzięki odczytaniu Balducciego można zaobserwować interesującą stałość pewnej tradycji myślenia o

homoseksualizmie i związkach pozamałżeńskich, która nie polega na potępieniu absolutnym tych praktyk.

W kolejnym rozdziale Habilitant odnosi się do obecności etyki dantejskiej w liberalizmie dziewiętnastowiecznego poety włoskiego Giuseppe Giustiego. Komentując jego wiersze Balducci porusza kwestię wolności i poszukiwań pomocy i pocieszenia w dziele Dantego w obliczu sporów i przemocy towarzyszących rewolucyjnym zamieszkom w 1848. Pokazując specyfikę utworów satyrycznych Giustiego, Balducci interpretuje jego postawę i poglądy w kontekście doświadczenia zła, objawiającego się w braku tolerancji wobec innych i podkreśla bliskość intelektualną i duchową dziewiętnastowiecznego poety z autorem *Boskiej Komedii*. Wobec politycznych radykalizmów Dante jak i Giusti dostrzegają uwikłanie własne i wszystkich ludzi w zło, w ból i cierpienie. Takie rozpoznanie własnej słabości powinno być punktem wyjścia dla wszystkich, którzy pragną uprawiać politykę i angażować się w polityczne spory i walki.

W rozdziale czwartym Balducci dokonuje lektury pieśni XVII Piekła, w którym jednym z tematów jest lichwa. Zło, jakim jest pożyczanie pieniędzy, choć przyczynia się ono do rozwoju ekonomii, polega przede wszystkim na obsesyjnym zainteresowaniu rzeczami martwymi, na egoistycznym delirium akumulacji dóbr. W tym kontekście Balducci komentuje postać Reginaldo Scrovegniego, jednego z lichwiarzy wymienionych przez Dantego. Ciekawym uzupełnieniem tych uwag jest nawiązanie do fresków Giotta w kaplicy rodziny Scrovegnich.

Rozprawę kończy rozdział o hrabim Ugolino, pojawiającym się w XXXIII pieśni Piekła, w kręgu przeznaczonym dla zdrajców. Przywoływana postać historyczna, do której Dante odnosi się z sympatią z powodów politycznych, staje się pretekstem do rozważań o złu absolutnym. Legenda, do której nawiązuje Dante mówiła o tym, że uwięziony hrabia dokonał aktu kanibalizmu. Jednak słowa Dantego pozostają dwuznaczne. Balducci interpretuje postać hrabiego zarówno w kontekście historycznym jak i w perspektywie sądu ostatecznego. Ponadto konfrontuje go z innymi postaciami oskarżonymi o zdradę w świecie starożytnym. Zło, obecne w hrabim Ugolino, polega na odrzuceniu Prawdy. Jeśli Balducci nie akceptuje określenia zła absolutnego w kontekście chrześcijańskim, to zwraca uwagę na aspekt demonologiczny przywoływanej przez Dantego postaci, zdrajcy, którego osobowość została owładnięta przez Szatana. Jednak zło oraz jego doświadczenie stają się u Dantego – zdaniem Balducciego - drogą do ujrzenia prawdy. Tym samym jego siła jest zawsze ograniczona

Jak widać zarówno refleksja nad złem jak i ujęcie problemu w perspektywie chrześcijańskiej i teologicznej nadaje książce Balducciego spójności. Nie popadając w

anachronizm Habilitant konfrontuje postawę etyczną Dantego z problemami współczesnymi. Tym, co osłabia w pewien sposób wagę przedsięwzięcia Balducciego jest jego bardzo oszczędne odwoływanie się do dzieł innych autorów (nie unika jednak cytowania własnych prac). Może w obliczu niezwykle obszernej bibliografii poświęconej dziełu Dantego jest to usprawiedliwiona strategia polegająca na nie przeciążaniu tekstu zbyt obszernymi przypisami. Niemniej wystarczyłaby krótka informacja o takim zabiegu, bo rozprawa potwierdza erudycję filologiczną i historyczną Habilitanta i jego bardzo dobrą znajomość florenckiego pisarza.

Ocena pozostałego dorobku naukowego. Do przedstawionej jako osiągnięcie naukowe rozprawy dr Balducci dołączył 4 artykuły i jedną książkę, które dopełniają i rozwijają problematykę zawartą w tomie *Ermeneutica dantesca*, choć zasadniczo nie wchodzi do ocenianego dorobku. Artykuł poświęcony winie Odyseusza potwierdza erudycję i talent interpretacyjny Balducciego jak i pewne zamknięcie na myśl innych krytyków. Zastanawiający jest brak odniesień do bardzo znanego dzieła Piero Boitaniego *L'Ombra di Ulisse* oraz innych prac podejmujących wątek starożytności w twórczości Dantego (np. M. Maślanka-Soro, *Antyczna tradycja epicka u Dantego*). Balducci stale akcentuje aktualność Dantego. Takim przykładem jest praca *Dante e l'eresia islamica*, poświęcona wątkom islamskim w jego dziele Florentyńczyka???. Nawet jeśli w pewien sposób Balducci przywołuje ustalenia innych badaczy, odczytuje dzieło Dantego w kluczu chrześcijańskim pokazując jego rekonyliacyjny i wciąż aktualny charakter. W oczach Habilitanta od Dantego wciąż można brać lekcję szacunku dla innych religii zachowując postawę wierności ideałowi miłości chrześcijańskiej

Za najważniejszą wartość osiągnięcia naukowego dra Balducciego uznaję wnikliwość jego interpretacji oraz pokazywanie ciągłej wartości i nowoczesności dzieła Dantego, polegającej na konfrontowaniu jego bohatera i czytelnika z innością i bliskością średniowiecznego doświadczenia. Przemawiając jasnym, erudycyjnym językiem, nieprzeciążonym akademickim balastem Balducci kieruje swoją monografię nie tylko do dantologów, ale i do publiczności pragnącej pogłębić kontakt z twórczością autora *Boskiej Komedii*

Obok przedstawionej do oceny pracy, na dorobek dr Balducciego składa się siedem książek ponad kilkadziesiąt artykułów publikowanych w monografiach i czasopismach polskich i zagranicznych (zwłaszcza włoskich i amerykańskich powiązanych z kierowaną przez Habilitanta Carla Rossi Academy – International Institute of Italian Studies, współpracującą z ważnymi ośrodkami uniwersyteckimi w Stanach Zjednoczonych). Należy żałować, że bogaty wykaz publikacji oraz dorobku dra Balducciego jest dość mało czytelny w przedstawionym do oceny dossier, gdzie rzeczy istotne giną w nadmiarze zbędnych informacji. Habilitant

publikował w czasopismach indeksowanych przez Web of Science, Database i Index ERIH. Według zamieszczonych informacji opublikowane monografie miały zewnętrznych recenzentów. Ponadto wiele z nich poprzedzonych jest wstępami znanych włoskich badaczy. Jak już to zostało powiedziane wcześniej zainteresowania dra Balducciego obracają się zasadniczo wokół dzieła twórcy *Boskiej Komedii*. Jednak w jego dorobku można znaleźć prace poświęcone innym klasykom literatury włoskiej, takim jak m. in. Boccaccio, Tasso, Giusti, D'Annunzio i Tozzi.

Dr Balducci uczestniczył w wielu konferencjach naukowych i był koordynatorem wielu projektów naukowych finansowanych przez instytucje prywatne (Società Dantesca Italiana, Carla Rossi Academy).

Ocena działalności dydaktycznej i organizacyjnej. Kariera naukowa dra Balducciego, adiunkta w Uniwersytecie Szczecińskim, rozwijała się w ważnych ośrodkach naukowych we Włoszech i zagranicą. Studia magisterskie ukończył w Florencji i tam początkowo pracował, następnie odbył studia doktoranckie w University of Connecticut, gdzie otrzymał stopień doktora. Dr Balducci utworzył Carla Rossi Academy i Carla Rossi Press, instytucję i wydawnictwo zajmujące się promocją humanistyki włoskiej i wiedzy włoskiej kulturze i literaturze renesansowej. Instytucja ta służyła początkowo kontaktom pomiędzy włoskimi i amerykańskimi uniwersytetami. Dr Balducci był wielokrotnie profesorem zaproszonym w ważnych ośrodkach akademicki (Locarno, University of Dehli, UJ Kraków). Pracował również jako dyrektor Special Research and Educational Programs on Dante and Renaissance Art dla studentów italianistyki na Uniwersytecie Harvarda. Jako profesor zaproszony trafił do Uniwersytetu Szczecińskiego, gdzie w 2018 roku został zatrudniony na Wydziale Teologii w Katedrze Italianistyki jako adiunkt i gdzie prowadzi zajęcia z zakresu literatury włoskiej oraz jest promotorem prac licencjackich. Brał także udział w kursach podyplomowych dla nauczycieli zarówno w Polsce jak i we Włoszech i Australii. Na uwagę zasługuje także działalność promocyjna i kulturalna dra Balducciego. Obok udział w różnego rodzaju spotkaniach popularyzujących wiedzę o włoskiej literaturze i kulturze, Habilitant wydał także na płytach DVD materiały dotyczące *Boskiej Komedii* – specjalnie przygotowane spektakle i wykłady.

Przedstawione do oceny artykuły i rozprawa habilitacyjna pozwalają stwierdzić, że doktor Marino Balducci spełnia warunki konieczne do otrzymania stopnia doktora habilitowanego. Biorąc pod uwagę jego dorobek naukowy oraz jego aktywną działalność naukową, dydaktyczną i popularyzatorską wnioskuję o dopuszczenie do dalszych etapów przewodu habilitacyjnego.

Michał Łobez

